

וצדיק, באמונתו יחיה

[פרשת וזאת (שיחה 3) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הליחה]

"וידבר אלהים אל משה". (ו, ב)

רש"י כתב אודות השימוש בשם "אלהים" – "דַּבֵּר אֶתְּךָ מִשְׁפֵּט, עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וּלְדַבֵּר לְמַה הִרְעוּת לְעַם הַזֶּה... וְהַצֵּל לֹא הִצֵּל אֶת הַצֵּלָת אֶת עַמְךָ" (ה, כב-כג). וכן הוא במדרש (שמו"ר ו/ד). / ומצאנו שם שהקב"ה העניש את משה רבנו: "עֵתָה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה לְפָרְעָה" – והרי הישועה לא באה 'עתה' אלא כעבור חצי שנה (מדרש, שם). אלא 'עתה' בא למעט שלא יראה את מלחמת 31 מלכים בכניסת בני ישראל לא"י.

ויש בענייני ענשי משה רבנו כמה פרטים נפרדים.

1. אמנם, מה שלא נכנס חי לא"י, – הוא בעון מִי-מְרִיבָה "לִכְן לֹא תָבִיאוּ אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ" – (במדבר כ, יב).
2. ענין שני, שלא הביאו את גופו לא"י אחרי מותו, – הוא מפני שלא מיחה בבנות יתרו כאשר אמרו עליו "אִישׁ מִצְרַיִם הִצִּילְנוּ" (מדרש רבה, תחילת ואתחנן).
3. ומה שלא נודע לאיש איה מקום קבורתו, העלמה זו באה מפני חוסר זריזות בהריגת זמרי (במד"ר כ).
4. מה שלא המשיך משה לחיות, להשאיר בערבות-מואב ומשם יראה כניסת ישראל לא"י יחד עם יהושע, – זהו בגלל התבטאות-שלצער של נידונו. הרי ארבעה ענינים שונים.

מצאנו עוד גדול-עולם שהתלונן בתרעומת כביכול מתוך צער על ההשגחה הפרטית. כאשר יעקב שלח את בניו למצרים להביא מזון למשפחותיהם, שליט-מצרים חטף את שמעון כבן-ערובה ותבע מהם להביא לו אף את בנימין. תינה יעקב טענה: "למה הרעותם לי, להגיד לאיש העוד לכם אחי? וענו לו בתבונה: "...הידוע נדע כי יאמר הורידו את אחיכם?" (בראשית מג, ו-ז). אמרו חז"ל: "מעולם לא אמר יעקב דבר של בטלה אלא (כך) [כאן]. אמר הקב"ה "אני עוסק להמליך את בנו במצרים, והוא אומר למה הרעותם לי?" ועל זה כתוב בישעיה (מ, כז), "למה תאמר יעקב: ... נסתרה דרכי מה' ומאלוהי משפטי יעבור". ואף גם זאת, יעקב התעצב אל לבו במשך 22 שנה, ונסתלקה ממנו בגין-כך רוח הקודש, עד אחרי "ותחי רוח יעקב אביהם" (רש"י על בראשית מה/כז).

הלקח ברור. כאשר היו בני" במדבר ופקפקו "היש ה' בקרבנו אם אין", מיד "ויבא עמל"יק" (גימטריא: "ספיק") פירש"י: "סִמְךָ פִּרְשָׁה זֶה, לְמַקְרָא זֶה, לֹמֵר - תְּמִיד אֲנִי בִּינִיכֶם וּמְזוּמָן לְכָל צָרִיכֶם, וְאַתֶּם אֹמְרִים 'הִישׁ ה' בְּקִרְבֵנוּ אִם אֵין?! חִיכֶם שֶׁהִכְלַב בָּא וְנוֹשֵׁךְ אֶתְכֶם וְאַתֶּם צוֹעֲקִים אֵלַי וְתִדְעוּן הִיכָן אֲנִי. מִשָּׁל לְאָדָם שֶׁהִרְכִּיב בְּנוֹ עַל כִּתְפוֹ וַיֵּצֵא לְדֶרֶךְ. הִיָּה אוֹתוֹ בֶּן רוֹאֵה חִפֵּץ וְאוֹמֵר 'אֲבָא, טוֹל חִפֵּץ זֶה וְתָן לִי, וְהוּא נוֹתֵן לוֹ. וְכֵן (פַּעַם) שְׁנִיָּה וְכֵן שְׁלִישִׁית. פָּגְעוּ בְּאָדָם אֶחָד, אֲמַר לוֹ אוֹתוֹ הֵבֵן: "רְאִית אֶת אֲבָא?" אֲמַר לוֹ אֲבִיו, "אֵינְךָ יוֹדֵעַ הִיכָן אֲנִי?" אֲנִי מִשְׁלִיכּוֹ מֵעַלִי וְבָא הַכְּלָב וְנִשְׁכָּו" (רש"י שְׁמוֹת יז, ח, בְּשֵׁם תְּנַחֲמוּא).

זאת אומרת, על בעיית צרותיהם של ישראל ודאי שהנביאים תובעים הסבר וצועקים מרה. "ואני כמעט נִטְיָו רִגְלִי" (תהלים עג, ב, טז-יז). אבל ירמיה הנביא פותח קודם-כל בהכרזה והצהרה: "צדיק אתה ה'" (וזה הבסיס), ורק אח"כ מתווכח לשם הבנה "כי אריב אליך. מדוע דרך רשעים צלחה". גם חבקוק ששאל השאלות הנוראות הללו, מצהיר ברורות: "וצדיק באמונתו יחיה" (ב, ז). זאת אומרת, יוכל להיות שאין פרטי-הדבר גלויים לעינינו, אבל אליבא-דאמת הכלל הוא שהכל פועל לטובתו של עם-ישראל ואין לתת מקום בלב לדאגה כלל.

"חובות הלבבות" (שער בטחון, פ"ב) כבר ערך לפנינו שבע הוכחות מדוע אין לנו שום סיבה לדאגה:

- א. זה ש(אנו) בוטחים בו, (=הקבה") – הוא בעל חמלה עלינו ואהבה לנו (=מצד המקבלים),
- ב. זה שבוטחים בו, – משגיח עלינו תמיד, ולא נוטש אותנו לרגע-קט,
- ג. זה שבוטחים בו, – הוא חזק, לא ינוצח על ידי אחר,
- ד. זה שבוטחים בו, – הוא כליל-החכמות, ויודע כל אופני טובותינו,
- ה. זה שבוטחים בו, – הננו בידינו מראשית הוייתנו ועד סוף ענינו, בלי שום השפעה נוספת כתוצאה ממצב ותקופה שלא היינו בהשגחתו,
- ו. זה שבוטחים בו – ענינו בידינו בלבד, ולא יוכל שום זר לפעול עלינו ענין,
- ז. זה שאנו בוטחים בו הוא שיא ההטבה, אוהב לעשות חסד (=זה מצד הנותן).

הלא אברהם אבינו שהיה עֶקֶר מוחלט ואשתו שרה היתה בלי רחם (ללא שום אפשרית ללדת) (יבמות טד:) – כאשר ה' הבטיח לו בנים, מיד, "והאמין בה" (בראשית טו, ו). כלומר יָדַע שהכל לטובה, וה' מנהל את הכל. ולכן כינו אותו 'צור' שהוא איתן (תהלים פט, א, זה שמו של אברהם 'איתן האזרחי) ויצִיב בכל מצב. ולכן למדונו חז"ל שהמאמין - זוכה לרוח-הקודש, ושוֹרָה עליו שכינה, ויורש עוה"ב. (שמו"ר כב). ומבאר מהר"ל ('גיבורות ה"י', סוף פרק ז') ש"כאשר היו ישראל מאמינים, היו חזקי המציאות, אשר אין ראוי להם השיעבוד". כי עבד-מלך הרי גם הוא מלך. הנתלה בהקב"ה, אין ספק שכל ענייניו במצב הטוב ביותר. הנדבק בה', לא יוכל שום גוי להרע לו (וכמו הסגולה שציין לנו מהר"ח מולוז'ין ב"נפש החיים" ג, יב, ע"פ חולין ז:). ועל זה נתבע משה רבנו בחטא של מימרובה (עיי"ש מהר"ל "גור אריה" על במדבר כ'). "מאחר שיש בו האמונה והוא דבר חזק, שלא ירהרר אנה ואנה, לכך הוא דבר אלוהי ואינו גשמי". כלומר, הוא מסביר לעצמו תמיד "נאמן עלי הדיין" ובשכר זה הוא אף ניצול (ע"ז טז:; מעשה ר"א בן הורקנוס).

האמונה הגדולה הזאת מרוממת את האדם אף לנֶצַח את חזיון-המוות. הנה הקב"ה הבטיח ליעקב "ואנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" (בראשית מו, ד) ופירש"י: "הבטיחו להיות נקבר בארץ". פשיטא שלרוב האנשים אין זה מה שנקרא "אעלך גם עלה", אם לבסוף יחזור לא"י רק לשם קבורה, ואיננו חוזר חי. אבל למדנו מהמקרא שבעיני הקב"ה וכן בעיני יעקב ששמע את ההבטחה, זהו הנקרא "שִׁיבָה".

כן מצאנו גם בפרשתנו אחרי ארבעת ההבטחות: "והוצאתי... והצלתי... וגאלתי... ולקחתי אתכם לי לעם". הוסיף ה' – "והבאתי אתכם אל הארץ... ונתתי אותה לכם מורשה" (שמות ו, ח).

ויש להתפלא הפלא ופלא, הרי פסוק אחרון זה לא נתקיים, כי מתו כל יוצאי מצרים במדבר, ושם נקברו!! אלא פתרון חידה זו נמצא בב"ב ק"ז: "משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם" כי בדרך כלל חיים יורשים את המתים. כאן, מתים ירשו את החיים. כלומר, הארץ נתחלקה לבאי-הארץ ואח"כ נחלה ממשמשת אחרנית להוריהם יוצאי-מצרים (שנקברו במדבר) שקבלו חלקיהם (בהיותם בקבר) ושוב חזר לצאצאיהם. (נפקא-מינא הוא אם בבואם לארץ היו ב' משפחות של שני אבות, האחת עם 2 בנים, והשניה עם 10 בנים, והם קבלו קרקע לפי מספר גולגולותיהם. אבל אח"כ 12 החלקות חזרו לסבא של שני האבות, ושוב נתחלקה בשוה בין ב' האבות, ששה חלקים למשפחה זו וששה חלקים למשפחה זו. כלומר, הנחלה הגיעה אל המת שבקבר ואח"כ חזר שוב לנכדיו.) ולכן כתוב כאן דוקא "מורשה" (=לתת הלאה) ולא "ירושה". והנוגע לענינו: שהפסוק באמת התקיים להם, בהיותם כבר בקבר.

הוא הדין, כאשר ה' הבטיח לאברהם "כי ביצחק ייקרא לך זרע" ואח"כ ציווה אותו להעלותו באש השמימה (עקידה). ידע אברהם כי גם אחרי שישחוט אותו, יפשיט עורו ויהפכהו לאפר, הרי ישנה "תחיית המתים" ונאמן ה' להחיותו שוב כדי לקיים את הבטחתו!

ושמעתי מהרב שמואל דביר זצ"ל, על דברי ר' יוחנן בן תורתא שאמר לר' עקיבא על תמיכתו במלחמת בר-כוכבא – "יעלו עשבים בְּלִחְיָהּ, ועדיין בן-דוד לא בא" (ירושלמי, תענית ד). הביטוי הריהו מוזר ועוקצני ביותר. ומה שייך דיוק "לְחִיָּהּ" לכאן? אלא הודיע לו ר"י שלמרות שעוד לא הגיע הזמן, אבל פעולה ראשונית זו שימשה הנחת זרע באדמה, גישוש ראשוני לקראת הגאולה העתידה, ועוד יעלו עשבים (=צמחי ברכה) מתוך דבוריו ועידודיו (=אבר הלחי משמש למען דיבור) של רבי עקיבא. וזהו לאחר זמן רב. סוף של דבריו "ועדיין בן דוד לא בא" מוסב על תקופתו של רבי עקיבא, שלא יטעה להאמין בבר-כוכבא. אבל הודה שיש חשיבות במאמצי הצדיק רבי עקיבא, (כהכנה עבור סוף הימים) ואמר זאת מתוך גודל כח האמונה.

"וואמונתך בלילות... כי שמחתני ה' בפעלך" – מי גרם לנו לבוא לידי שמחה? אלא בשכר אמונה שהאמינו אבותינו בעוה"ז שכולו לילות". (ילק"ש הושע, תקי"ט).

וזה מה שיש לנו ללמוד מכל פרשיות יציאות מצרים. הרע יִקְפָּץ לטוב.